

ĮŽYMUŠ ŽMONĖS

Simono Daukanto globėjas kun. Ignotas Vaišvila*

Vytautas Merkys

Lietuvos kultūros istorijoje kun. Ignotas Vaišvila žinomas kaip paskutinis uolus Simono Daukanto globėjas. Deja, I. Vaišvilos biografijai skirti vos keli fragmentai. Be to, jie kartais nėra tikslūs. Pavyzdžiui, kone visur šis kunigas minimas kaip Papilės klebonas, nors juo niekad nebuvo. Taip pat nuo Jono Šliūpo publikacijos apie S. Daukantą „Aušroje“ galutinai neatsisakyta minties, jog I. Vaišvila į vyskupo Motiejaus Valančiaus nemalonę pateko todėl, kad po savo stogu priglaudė S. Daukantą. Yra sakoma, kad ižymieji žmonės turi tris gyvenimus: vieną – natūralųjį, antrą – istorijos duotąjį ir trečią – legendinį. Tad ir apie S. Daukantą bei jo globėją I. Vaišvilą legendų sričiai priklausančių teiginių rastume dar ir daugiau.

Turiu prisipažinti, kad kun. I. Vaišvilos biografijai niekad specialiai duomenų nerinkau, jie susikaupė man rašant knygas apie S. Daukantą ir M. Valančių, ir ten šių duomenų dalis subordinuota pagrindinėms knygų temoms.

Ne vienas garsus istorikas yra rašęs, kad gera biografija yra bloga istorija, ypač, kai ji atskiriama nuo istorijos kaip visumos ir būna persunkta žavėjimusi atitinkama asmenybe¹. Nors, prisipažinsime, mums taip pat biografijos objekto – individo elgsenos – tyrinėjimai yra įdomesni, ne kaip bevardžių beasmenių istorijos procesų ar klasių veiksmų aiškinimai. Dėl to bent tiek, kiek leidžia siauri straipsnio rėmai, I. Vaišvilos biografiją siesime su svarbiausiais ano meto istorijos procesais bei įvykiais ir vengsime bet kokios šio kunigo apologijos, ieškosime vien istorijos jam duotojo gyvenimo.

Reikia pasakyti, kad I. Vaišvilos vaikystę ir jaunystę galima nužymėti vien punktyrais. Nevisiškai aišku, nė kada tiksliai gimė. Kai pradėjo kunigauti, tai, rusų administracijai reikalaujant, jis, kaip ir civiliniai tarnautojai, turėjo pildyti vadinamuosius formuliarinius sąrašus, t. y. tarnybos lapus. Iš pradžių šiuose lapuose įvardintų asmenų parašų nebuvo reikalaujama, duomenų tikslumą patvirtindavo atitinkamas dekanas. Po baudžios panaikinimo šio pobūdžio tarnybos lapą jau pasirašydavo pats kunigas, dekanas patvirtinimo nebuvo nė reikalaujama.

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 06 19.

¹ Carr E. H. *Kas yra istorija?* Vilnius, 1999, p. 48.

Pirmąjį – 1841 m. – kun. I. Vaišvilos formuliarinį sąrašą patvirtino Alsėdžių dekanas Jonas Matulevičius². Čia rašoma, kad jis turi 31 metus amžiaus, vadinasi, gimęs 1810 m. Šis amžius nurodomas žinomuose 1843, 1847, 1848 ir 1849 m. sąrašuose. Po to seka didelė pertrauka, nes tėra 1891 m. formularas, kurį pasirašė pats kun. I. Vaišvila, tvirtindamas, jog yra 80 metų amžiaus, vadinasi, gimęs 1811 m. Antras gretimas reikšmingas šaltinis yra Žemaičių vyskupijos rubricėlėse (kunigų kalendoriuje) skelbiami kunigų sąrašai, nurodant jų amžių, kunigavimo ir tarnybos metus paskutinėje parapijoje, jos bažnyčioje (šis priedas vadintas *elenchus*). 1843 m. skirtos rubricėlės (išleistos 1842 m.) priede sakoma, kad I. Vaišvila turi 34 metus, tad turėjo būti gimęs 1808 m. (jei buvo skaičiuota nuo išspausdinimo datos) arba 1809 m. (jei skaičiuojo nuo rubricėlės galiojimo metų)³. Tas pats kartojasi keletose vėlesnių rubricėlės leidimų. Tačiau 1893 m. rubricėlėje, kuri išleista tų pačių metų pradžioje, I. Vaišvila laikomas 83 metų amžiaus⁴, kas rodytų, jog buvo gimęs 1810 m., t. y. tais pačiais metais, kaip skaičiavome pagal pirmąjį jo formuliarinį sąrašą. Tačiau pagal pranešimą apie jo mirtį išeitų, jog buvo gimęs 1809 m. Jo antkapinio paminklo Ūbiškėje įrašė nurodyta 1811 m. liepos 30 d. data*. Ji, matyt, patikimiausia.

Pirmajame formuliariiniame sąrašė nurodyta, kad I. Vaišvila kilęs ir Vilniaus gubernijos bajorų. Deja, tiksli gimimo vieta nepažymėta, o Vilniaus gubernija tuomet buvo labai didelė. Iš įpratimo ši gubernija kaip gimimo vieta nurodoma dar ir 1847 m. formuliariiniame sąrašė⁵. Tik 1848 m. sąrašė jau pažymėta, kad kilęs iš Kauno gubernijos⁶. Kauno gubernija buvo sudaryta 1843 m. iš septynių vakarinių Vilniaus gubernijos apskričių, kurių visos buvo lietuviškos.

Tikslesnę kilmės vietą tikriausia rodo mokykla, kurioje I. Vaišvila mokėsi, nes dažniausiai būdavo pasirenkama artimiausioji. 1841 m. formuliariiniame sąrašė ji vadinama Telšių gimnazine mokykla, kurią I. Vaišvila lankė 1827–1834 m. ir, matyt, baigė jos visą septynerių metų kursą. Vėlesniuose formuliariuose šios mokyklos pavadinimas kartojamas, kol 1849 m. pirmą kartą įrašomas teisingas Telšių apskritinės mokyklos vardas⁷. Tiesa, pats I. Vaišvila 1891 m. formuliare savo mokyklą pavadino naujoviškai – Telšių progimnazija⁸.

Telšių mokyklą I. Vaišvila įsiminė ta prasme, kad joje daug dėmesio buvo skiriama elitinių luomų švietimo sistemai įtvirtintai buv. Abiejų Tautų Respublikos viešojo gyvenimo ir pilietinio bendravimo kalbai – lenkų kalbai. Mokykla, vietoje dėstomosios lotynų kalbos visuotinai ėmusi vartoti lenkų kalbą, budriai saugojo, kad kokių nors teisių neįgytų liaudinė lietuvių kalba. Senatvėje I. Vaišvila pasakojo:

„Kada dar (buvo tai apie 1831 m.) mokinausi Telšių gimnazijoje, kur mokino kun. bernardinai, tai viską mokino lenkiškai, apie lietuvišką, kaip anuomet muzikišką kalbą, nieko nebuvo. 1833 metuose mačiau, kaip gimnazijos profesoriai bernardinai labai iš

² Minėtasis 1841 m. formuliarinis sąrašas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 696, ap. 2, b. 985, l. 315–315v.

³ *Directorium horarum canonicarum et Missarum pro dioecesi Telsensi in annum Domini MDCCCXLIII*, Vilnae, [1842], *elenchus* puslapių numeracijos neturi.

⁴ *Directorium ... MDCCCXCIII*, Vilnae, 1893, p. 257.

* Čia ir toliau visos datos paliekamos tuomet galiojusienuoju, Julijaus, kalendoriumi, kuris XIX a. nuo naujojo, Grigaliaus, kalendoriaus atsiliko 12 dienų.

⁵ Minėtasis sąrašas, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 985, l. 319 v.

⁶ Minėtasis sąrašas, *ten pat*, l. 320 v.

⁷ Minėtasis formuliarinis sąrašas, *ten pat*, l. 321 v.

⁸ Minėtasis formuliarinis sąrašas, *ten pat*, l. 322 v.

žemaičių vaikų pasijuokdavo, kurie lenkiškai nemokėjo, visaip juos pramanydami. Apart to, profesoriai tvirtindavo, kad nuo mažens žemaitiškai kalbant sunku bus išmokti lenkiškai, o žemaičių tarpe tada jokia prie savo kalbos patraukims nebuvo ir kožnas rūpinosi kuo greičiausiai lenkiškai išmokti. Lietuovystė visur buvo bjaurojama“⁹.

Iš Telšių apskrities mokyklos I. Vaišvila 1834 m. stojo į Žemaičių (nuo 1840 m. oficialiai – Telšių) vyskupijos dvasinę (kunigų) seminariją. Tais pačiais metais, matyt, buvo gavęs žemutinius šventimus, nes buvo įrašytas į dvasininkų luomą. Išklauses visą trejų metų seminarijos programą (visus dėstomuosius kursus), 1837 m. ją baigė ir tais pačiais metais buvo iššventintas kunigu.

Kaip dvasininkas gavo pirmąją paskyrimą į Lučkės parapijos bažnyčią, po trejeto metų – 1840 m. – buvo perkeltas vikaru į Tirkšlių bažnyčią. Čia iš klebono gaudavo maitinimą ir metinę 40 sidabro rublių algą¹⁰. 1847 m. formuliariniame sąrašė jis jau nurodomas kaip Salantų bažnyčios vikaras, Vieکشnių dekanas Mykolas Laucevičiaus pavadintas *gabiu*, tačiau iš klebono algos begavo 20,25 sidabro rublių¹¹. Čia užsibuvo neilgai, nes 1848 m. formuliaras nurodo, jog I. Vaišvila nuo 1847 m. jau Papilės parapiinės bažnyčios administratorius¹², jis nuo 1849 m. ėmęs gauti 40 sidabro rublių algos, t. y. tiek, kiek turtingos parapijos vikaras.

Kaip rašo M. Valančius „Žemaičių vyskupystėje“ (1848 m.), Papilės parapija turėjo 3239 katalikus, bažnyčiai buvo skirta du valakai žemės, klebonas gaudavo 99,63 rb pelno. Anot M. Valančiaus, „Klebonija neturtinga, vienok pakankančiai turi klebonas duonos“¹³. Deja, I. Vaišvila atliko visas klebono pareigas, tačiau klebonu nebuvo. Klebonavo Vincentas Ruškevičius, kurį vyskupijos valdytojas Jonas Krizostomas Gintila, administratoriumi skirdamas I. Vaišvilą, nušalino nuo pareigų kaip ligonį (vadovavosi konsistorijos įsaku-sprendimu). Šitai žinojo ir vyskupas M. Valančius, 1850 m. perėmęs valdyti vyskupiją, nes dar tų pačių metų rugpjūčio 21 ir 22 d. vizitavo Papilės bažnyčią ir sutvirtinimo sakramentą davė net 3596 žmonėms¹⁴. Tiek gyventojų parapija nė neturėjo, bet žmonės daug metų buvo nematę tikro vyskupo ir todėl neturėję šio sakramento, plūste suplūdo taip pat iš gretimų parapijų. Net po daugelio metų, 1864 m., vyskupas apie kleboną V. Ruškevičių galėjo atsiliiepti tik kaip apie beprotį, sergantį jau daugiau nei 20 metų. Jo liga reiškėsi tuo, kad įsivaizdavo esąs kardinolas ir caro apdovontas 15 tūkst. rublių¹⁵. M. Valančius jį prisiminė ir savo beletristiniame kūrinyje „Paaugusių žmonių knygelė“ (parašyta 1865 m.), kurioje skaitytojui aiškino apie šundaktarių ligoniams daromą žalą. Nurodė ir keliolika tikrų atsitikimų. Pavyzdžiui, M. Valančius ten rašė:

„Papilėj buvo kunigas beprotis, kuris tačiau gydė žmones. Bobelės iš parakovijos nešė jam už tai veršelius, paršelius, gaidelius, varškes ir t. t.“¹⁶.

⁹ Davainis-Silvestraitis M., Burba A. Medega S. Daukanto biografijai, Shenandoah, Pa, 1898, *Lietuvių atgimimo istorijos studijos* (toliau – LAIS), pakartotinai perspausdinta (faksimiliniu būdu), Vilnius, 1993, t. 5, p. 262–263.

¹⁰ 1841 m. formuliarinis sąrašas, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 985, l. 315 v.

¹¹ 1847 m. formuliarinis sąrašas, *ten pat*, l. 319 v.

¹² 1848 m. formuliarinis sąrašas, *ten pat*, l. 320 v.

¹³ Valančius M. *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 2, p. 213.

¹⁴ Valančius M. *Namų užrašai*, Vilnius, 2003, p. 712–713.

¹⁵ M. Valančiaus 1864 m. kovo 13 d. raštas Kaino gubernatoriui Nikolajui Muravjovui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 255.

¹⁶ Valančius M. *Raštai*, Vilnius, 1972, t. 1, p. 144.

I. Vaišvilai teko ne tik rūpintis bažnyčia, parapijos sielovada, klebonijos ūkiu, bet ir globoti kleboną, kad jis nepridarytų netinkamų dvasininko luomui eibių, neiššvaistytų savo, kaip klebono, gaunamų pajamų. Iš to lengvai suprantami ir tie santykiai, tvyroję tarp klebono ir administratoriaus. Jau 1850 m. klebonas V. Ruškevičius vyskupui M. Valančiui skundė I. Vaišvilą, kad šis, trečius metus tvarkydamas klebonijos ūkį, neduodas ataskaitos dėl gaunamų pajamų, smukdąs ūkį, be skirtosios 40 rb algos, sau pasilieka ir daugiau gėrybių. M. Valančius įpareigojo Viekšnių dekaną padaryti I. Vaišvilos ūkininkavimo reviziją ir žiūrėti, kad be 40 rb, skirtų administratoriui, visos pajamos eitų tinkamai klebonui V. Ruškevičiui išlaikyti¹⁷. Suprantama, kad skubus ir griežtas vyskupo reagavimas į psichiškai nesveiko klebono skundą parodė I. Vaišvilos subordinaciją ir apkartino pastarojo pareigas.

Galbūt nuo to laiko I. Vaišvila pradėjo įtarti, kad jį vyskupas diskriminuoja. Tačiau šį kartėlį turėjo nuplauti pora mums žinomų vyskupo palankumo gestų. 1853–1856 m. vyko Krymo karas, kurį Rusija skaudžiai pralaimėjo. Iš Lietuvos į karo lauką buvo permesta beveik visa kariuomenė. Vietos administracija ėmė aliarmuoti, kad iš Baltijos jūros į Žemaitiją gali įsiveržti anglų desantas ir sukelti sukilimą. Administracija reikalautė reikalavo naujų karinių įgulų ir savo budria akimi sekė bajorų ir kunigų elgseną. Karui pasibaigus, caras Aleksandras II 1857 m. įsteigė atminimo kryžių (medalį), kuriuo buvo apdovanojami visi per karą nesusikompromitavę valstybės tarnautojai. Kadangi prie pastarųjų buvo priskiriami parapijų klebonai bei administratoriai, tai M. Valančius apdovanojimui pristatė ir I. Vaišvilą. Pastarasis savo 1891 m. formuliare rašo, kad gavo šio karo atminimui skirtus du kryžius – vieną su vadinamąja Vladimiro juostele, antrąjį – su Andriejaus juostele.

Antrą kartą vyskupas savo palankumą I. Vaišvilai parodė per 1861 m. birželio 3 d. Papilės bažnyčios vizitaciją. Rado I. Vaišvilos rūpesčiu remontuojamą bažnyčią. Bažnyčių statybą ir jų remontą M. Valančius laikė bene svarbiausiu klebonų ir administratorių pareiškimo apibūdinimu. Ne kitaip turėjo būti ir šiuo Papilės lankymo atveju. Savo užrašuose M. Valančius pažymėjo, kad dėl šio bažnyčios remonto mišias laikė ant piliakalnio stovėjusioje koplyčioje¹⁸. Tai buvo nedidelė kapinių koplytėlė, nes piliakalnis tapo parapijos kapinėmis*.

Grįžtant prie I. Vaišvilos santykių su sergančiu klebonu, reikia pasakyti, jog su juo gyventi po tuo pačiu stogu klebonijoje buvo sunku. Tad I. Vaišvila pasistatė savo atskirą namą prie pat šventoriaus (namas tebestovi iki šiol) ir šventoriaus tvoroje pasidarė vartelius, kad takelis vestų tiesiai į bažnyčią**.

Konfliktinius santykius su klebonu komplikavo parapijiečių bajorų dva-

¹⁷ Klebono V. Ruškevičiaus 1850 m. birželio 6 d. skundas M. Valančiui ir pastarojo birželio 10 d. raštas Viekšnių dekanui, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 75, l. 57, 58. Maždaug tuo pačiu metu M. Valančius savo namų užrašuose mini, kad 1850–1853 m. I. Vaišvila tarnavo vikaru Viekšniuose ir vaidijosi su nusenusių klebonu Pranciškum Kondratu ir kitu vikaru Feliksu Lenkausku. Dėl to 1853 m. abu vikarus pašalinęs ir administratoriumi („klebonu ir fundatorium“) paskyręs Rupertą Bartkevičių (M. Valančius, Pastabos pačiam sau, 2 leid., Vilnius, 1996, p. 116–117). Deja, apie šį kunigų administravimą Valančius jau buvo gerokai pamiršęs. Kaip rodo rubricėlės (jų priedai Ecclesiae... ir Elenchus), 1853 m. Viekšnių klebonui P. Kundrotui administratoriumi paskyrė ne R. Bartkevičių, o Pranciškų Jasielskį. Be to, kas mums svarbiausia, I. Vaišvila aprašomaisiais metais be pertraukos dirbo Papilės parapijos administratoriumi ir Viekšnių vikaru niekad nebuvo.

¹⁸ Valančius M. *Namų užrašai*, p. 776–777.

* Plačiau apie šias kapines žr. V. Jurėnienės straipsnį „Papilės apylinkių kapinės“.

** Šiame name dabar yra S. Daukanto memorialinis muziejus (plačiau apie jį žr. V. Girininkienės straipsnį). Šventoriaus tvoroje varteliai išliko, bet pro juos nebevaikščiojama. *Vyr. red. pastaba*.

*Kunigo Ignoto
Vaišvilos prie
bažnyčios šventoriaus
pasistatydintas namas,
kuriame 1861–
1864 m. gyveno
Simonas Daukantas.
Apie 1938 m.
Iš A. Jankausko
albumo*

rininkų nesvetingas naujojo parapijos administratoriaus priėmimas. Mat I. Vaišvila buvo kitoks kunigas, nekaip šie tikėjosi: nemėgo svaiginamųjų gėrimų, preferanso ir ilgų vakarinių pasisėdėjimų dvaruose bei dvareliuose. Antai Kálniškių dvaro savininkas, buvęs Telšių apskrities ribų teisėjas J. Beresnevičius, jau 1848 m. balandžio 4 d. parašė skundą J. K. Gintilai, prašydamas I. Vaišvilą atleisti ir pakeisti kitu administratoriumi. Jis esąs blogo būdo, viršijęs įgaliojimus, tvarkydamas klebonijos ūkio reikalus¹⁹. Vyskupijos valdytojas į šį skundą nereagavo. Dėl to J. Beresnevičius pasitelkė dar du dvarininkus, būtent buvusį Šiaulių apskrities teismo teisėją Pranciškų Mackevičių ir buvusį šios apskrities ribų teisėją Pranciškų Bucevičių, ir 1848 m. rugpjūčio 4 d. J. K. Gintilai parašė naują, konkrečiais faktais argumentuotą, skundą. I. Vaišvila esąs blogas kunigas, – jie įsitikinę dar 1845 m., kai jis, kaip vikaras, dvi savaites talkino vietos klebonui. Dėl įgaliojimų viršijimo tuomet dvarininkai I. Vaišvilą tiesiog pavarė. Dabar svarbiausiais savo kaltinimais laikė tai, kad I. Vaišvila savarankiškai tvarkęs špitolę, jos elgetas verčias dirbti klebonijos ūkyje. Juk špitolę prižiūrėti esanti dvarininkų atstovų kompetencija. Be to, administratorius nuskriaudęs bažnyčios zakristijoną bei vargonininką, samdęs įtartinus klebonijos ūkio darbininkus, kai kuriuos net neturinčius jų savininkų leidimo (pri-

*Varteliai, pro kuriuos
į bažnyčių vaikščiojo
kunigas Ignatas
Vaišvila. 2000 m.
V. Girininkienės
nuotr.*

¹⁹Minėtas skundas, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 57, l. 196.

siminkime, kad tuomet buvo baudžiamos laikai), Velykų išvakarėse pasiuntęs savo darbininkus klebonijos daržų arti ir tuo sukėlęs konfliktą su vietos žydais, nestropiai atliekas kunigo pareigas²⁰.

Šį kartą J. K. Gintila dvarininkų skundą iširti pasiuntė Vieکشnių dekaną M. Laucevičių. Šis iš I. Vaišvilos paėmė raštišką pasiaiškinimą. Vaišvila sakėsi, kad zakristijoną Bonaventūrą Giedrą išbaręs už girtavimą, šlaistymąsi po smukles. Elgetas prieš jį kurstąs pats J. Beresnevičius. Darbininkus samdąs tik su atitinkamais leidimais. Ariant daržus, ginčą sukėlę patys žydai, nes klebonas V. Ruškevičius jiems, kaip anie tvirtino, šiuos daržus dovanojęs. Vaišvila įrodinėjo, kad klebonijos ūkis esąs ne toks jau didelis, kad apleistų parapijos sielovados darbą²¹.

Skundo ir I. Vaišvilos pasiaiškinimo tikrinti dekanas iš Kuršėnų (čia buvo klebonas) išvyko į Papilę. Jis nustatė, kad skundas esąs nepagrįstas: bažnyčios tarnai administratoriui nereikią jokių pretenzijų, samdiniai turį leidimus ir visi traktuojami lygiai, o pajėgius špitolės elgetas visoje vyskupijoje įprasta pasitelkti per darbymečius. Buvo priimtas ir I. Vaišvilos pasiaiškinimas dėl kivirčo su žydais²².

Šis skundas I. Vaišvilai nė kiek nepakenkė. Dekanas I. Vaišvilos 1848 m. formuliare vėl įrašė, kad administratorius gabus, be to, 1849 m. formuliare prirašė, kad „1849 m. pagaliau paskirtas Šiaulių apskrities deputatu“²³. Šitai turbūt reiškė, kad I. Vaišvila, kaip kunigas, igaliotas dalyvauti teismų darbe (priesaikoms ir kt.). Tačiau skundai nesiliovė. Rodos, paskutinį jų 1862 m. pabaigoje tyrė vyskupo į Papilę atsiųsti dvasininkai: Akmėnės klebonas prelatas Kaliksas Kasakauskis (lietuvių kalbos gramatikos ir blaivybės knygelių autorius) ir M. Laucevičius. Skundikų kaltinimai I. Vaišvilai buvo tie patys: nestropus kunigo pareigų atlikimas ir gautų pajamų savavališkas išlaidavimas. Daug I. Vaišvilai padėjo, kad skundo tyrėjų pakviesti 271 parapijiečiai savo kunigą gyrė už atliktą bažnyčios remontą, prašė jo neiškel-dinti²⁴.

Šie dvarininkų skundai turėjo sustiprinti I. Vaišvilos demokratinę socialinę orientaciją. Šitai patvirtina ir jo labai aktyvus dalyvavimas vyskupo M. Valančiaus blaivybės sąjūdyje. Sąjūdis ne tik ugdė valstiečių religines-moralines nuostatas, bet ir kėlė šiuos žemiausius socialinius sluoksnius kaip perspektyvią ir svarbiausią moderniosios lietuvių tautos bei demokratinės visuomenės sudėtinę dalį. Blaivybės sąjūdis ne tik padarė didelių nuostolių Rusijos imperijos išdui, bet ir vietos dvarininkams, turėjusiems propinacijos teisę. Pastarieji savo dvaruose gaminama degtine net per prievartą girdė valstiečius, juos demoralizuodami ir pakirsdami jų sveikatą. I. Vaišvilos blaivybės darbą rodo tai, kad 1860 m. vasarą iš 4429 Papilės parapijiečių 4019, arba 90,74%, buvo blaivininkai (visoje Žemaičių vyskupijoje 83,88%)²⁵.

Po baudžiamos panaikinimo 1861 m. valstiečius užgulė nauji rūpesčiai dėl laikinųjų prievolių dvarui nustatymo ir savo naudotosios skirtinės žemės išpirkimo. Dėmesys blaivybės sąjūdžiui ėmė atslūgti. Vyskupas M. Valančius toms parapijoms, iš kurių gavo nerimą keliančių žinių, ėmė siuntinėti atskirus gany-

²⁰Minėtas skundas, *ten pat*, l. 215–216.

²¹J. K. Gintilos 1848 IX 21 raštas M. Laucevičiui, *ten pat*, l. 197.

²²M. Laucevičiaus 1848 m. rugsėjo 23 d. raštas J. K. Gintilai, *ten pat*, l. 210.

²³Minėtas formuliarinis sąrašas, *LVI A*, f. 696, ap. 2, b. 985, l. 321–321 v.

²⁴K. Kasakauskio ir M. Laucevičiaus 1862 m. gruodžio 20 d. pranešimas M. Valančiui, *LVI A*, f. 1671, ap. 4, b. 109, l. 480.

²⁵Gieczys K. *Bractwa trzeźwości w diecezji żmudzkiej w latach 1858–1864*, Wilno, 1935, p. 54.

tojiškus laiškus. Tačiau Papilės parapijai tokio laiško neparašė, nes joje grėsmės blaivybės sąjūdžiui nematė. Tiesa, Papilė vyskupui iškelė kitų su blaivybe susijusių rūpesčių.

Nors ir legalizuotas sąjūdis, rusų administracijai jis liko kaip rakštis. Sąjūdžiui kompromituoti buvo imamas įvairiausių priemonių, naudojamosi įvairiausiomis dingstimis, kad tik būtų įrodytas blaivybės platinimas prievarta. Iš kilo ir I. Vaišvilos veiksmai, kurie laikyti neteisėtais. Antai dar 1860 m. Vilniaus generalgubernatorius gavo atsargos kanonieriaus Nikodemo Kaunio skundą, kad jį Papilės administratorius I. Vaišvila už girtavimą primušė ir visai nakčiai uždarė į tvartą²⁶. Tikriausiai N. Kaunys šios bausmės nusipelnė už girtą siautėjimą, nes panašių atsitikimų su detalesniais duomenimis turime ir iš kitų parapijų.

Antras įvykis Papilėje savo unikalumu išsiskyrė iš viso blaivybės sąjūdžio. Mat 1862 m. rugsėjo 15 d., šeštadienį, Vincentas Abakas, atvykęs į valstybinių valstiečių sueigą, Papilėje taip nusigėrė, kad karčemoje mirė. I. Vaišvila jo katalikų kapinėse laidoti neleido. Kovo 16 d., sekmadienį, bažnyčioje pasakė pamokslą, kuriame nurodė apgailėtiną V. Abako elgesį bei jo mirtį, ragino parapijiečius laikytis blaivybės pasižadėjimo. Rusų administracija leidimą laidoti gavo iš klebono V. Ruškevičiaus. I. Vaišvila apie tai pranešė vyskupui M. Valančiui. Šis į Papilę atsiuntė Viekšnių dekaną Adolfą Daugėlą, kuris, susipažinęs su tuo, kas atsitiko, ir vykdydamas vyskupo įpareigojimą, paskelbė apie kapinių išniekinimą bei jų uždarymą. Teko V. Abaką perlaidoti už kapinių. I. Vaišvila kapines pašventino iš naujo²⁷.

Rusų administracija, prasidėjęs 1863 m. sukilimui, blaivybės sąjūdį uždraudė kaip valdžios nekontroliuojamą ir jai žalingą valstiečių ir apskritai gyventojų visuomeninio aktyvumo žadinimo veiksnį. Sukilimo malšintojai susidorojo ir su pačiu I. Vaišvila.

Šiaulių pavieto sukilėlių karinis viršininkas Jonas Stanevičius, pasivadinęs Pisarskiu, sutelkė ginkluotą būrį ir pradėjo naikinti rusų administraciją. Iš jo I. Vaišvila gavo raštišką nurodymą, kad pirmąją Velykų dieną (kovo 30 d.) iš sakyklos perskaitytų sukilėlių manifestą ir jį žmonėms paaiškintų²⁸. I. Vaišvila tai atliko.

Greit visą kraštą užplūdo sukilimui slopinti atsiųsta kariuomenė, buvo įsteigta karinė administracija. Pasirodė nauji I. Vaišvilos skundėjai. Šį kartą jie taikėsi į politinę kompromitaciją. Ginčas dėl klebonijos daržų nebuvo pamirštas, miestelėnai ir „apylinkių gyventojai“ kaltino I. Vaišvilą „įkalbinėjimu sukilti ir nemo-kėti vyriausybei mokesčių ir rinkliavų“²⁹. 1863 m. rugpjūčio 19 d. karinė administracija išpėjo vyskupą M. Valančių, kad I. Vaišvilą suims. Tačiau, turėdama žinių apie klebono bejėgiškumą, prašė vietoje I. Vaišvilos skirti kitą kunigą. Valančius prašė Vaišvilą palikti laisvėje bent tol, kol surasiąs kuo jį pakeisti³⁰. Deja, nelaukiant nei Valančiaus atsakymo,

²⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus 1860 m. birželio 16 d. raštas Kauno gubernatoriui, LVIA, f. 378, BS, 1858, b. 946, d. 2, l. 83.

²⁷ Plačiau žr. Merkys V. *Motiejus Valančius. Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius, 1999, p. 372–373; Vysk. M. Valančiaus 1862 m. gruodžio 4 d. raštiškas leidimas I. Vaišvilai pašventinti suprofanuotas kapines, LVIA, f. 378, BS, 1858, b. 946, d. 2, l. 617.

²⁸ Maksimaitienė O. *Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m.*, Vilnius, 1969, p. 113.

²⁹ Šiaulių miesto ir apskrities karinio viršininko 1863 m. rugpjūčio 20 d. raportas Kauno gubernatoriui, *Kauno apskrities archyvas* (toliau – KAA), f. 50, ap. 3, b. 161, p. 1.

³⁰ Šiaulių miesto ir apskrities karinio viršininko 1863 m. rugpjūčio 19 d. pranešimas Valančiui ir šio rugpjūčio 22 d. atsakymas, LVIA, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 382, 383.

I. Vaišvila buvo suimtas, tačiau vyskupui apie tai pranešta tik po poros savaičių. Parapijos administratoriumi vyskupas paskyrė Adomą Rimavičių³¹.

Deja, A. Rimavičiui ramiai kunigauti nedavė tie patys miestelėnai. Jie buvo suinteresuoti, kad liktų vienas klebonas, iš kurio galėtų vilioti pinigus už tariamus teisinius patarnavimus kardinolo vardui ir caro dovanoms atgauti. Tad dėl šių miestelėnų skundų 1864 m. kovo mėnesį buvo suimtas ir A. Rimavičius. Vyskupas prašė Kauno gubernatorių jį paleisti, nes Papilėje nebeliko nė vieno savo pareigas galinčio eiti kunigo³².

Matyt, ne be Kauno gubernatoriaus įsikišimo vienas iš kariuomenės vadų, kurio žinioje buvo suimtasis I. Vaišvila, 1864 m. balandžio 3 d. Valančiaus paklausė, ar vyskupas gali už Vaišvilą laiduoti, kad jis politiškai patikimas. Valančius atsakė teigiamai ir prašė jo neištremti³³. Tik 1864 m. spalio 30 d. Valančiui buvo pranešta, kad Šiauliuose kalinamo I. Vaišvilos bylą peržiūrėjo Vyriausiojo Šiaurės vakarų krašto viršininko Michailo Muravjovo padėjėjas generolas majoras Aleksandras Potapovas ir įsitikino, kad I. Vaišvila yra kaltas, jog, sukilėlių verčiamas, bažnyčioje skaitė jų manifestą, tačiau paleidžia jį vyskupo laidavimu ir atsakomybe, bet palieka policijos priežiūroje³⁴. Valančius jau buvo patyręs, kad tokiais atvejais pakartotinai kunigą suimti tereikėjo mažiausio įtarimo, juolab, kad policija turėjo stebėti, ar jis nesusitikinėja su nepatikimais parapijiečiais. Tokiu atveju, kaip manė Valančius, būtų kaltinamas ir jis pats už laidavimą. Vyskupas norėjo jį skirti Tirkšlių parapijos Pievėnų filijalistu, nes kun. A. Rimavičius, neradus jo kaltės sudėties, taip pat buvo paleistas ir teisėtai pagal paskutinį vyskupo paskyrimą, patvirtintą Rusijos administracijos, vėlėjo Papilės administratoriaus pareigas. A. Rimavičių atleisti ir jo vieton gražinti policijos priežiūrai I. Vaišvilą anuomet tiesiog buvo nebeįmanoma. Juolab, kad tuomet kunigų skyrimą tvirtino Kauno gubernatorių ir Vilniaus generalgubernatorių.

Suprantama, I. Vaišvila vyskupo ir rusų administracijos derybų ir vyskupo laidavimo greičiausiai visiškai nežinojo. A. Rimavičius Valančiui rašė, kad I. Vaišvila iš Papilės išsikelti nenori, nebent jam būtų duota pelninga klebonija. Antraip jis žadąs prašyti valdžios globos ir gyventi savo name prie bažnyčios. Vieni parapijiečiai palaikė jo norą, kiti patarė išvykti. Pats A. Rimavičius siūlė Vaišvilai duoti tinkamą jo nuopelnams vietą arba jį, Rimavičių, skirti kurioje nors bažnyčioje vikaru³⁵.

Vyskupas, sužinojęs, kad I. Vaišvila, nesuprasdamas, jog paskyrimu į Pievėnus gelbstimas nuo pakartotinio įkliuvimo, rusų administracijai savo duotojo laidavimo atsakė³⁶. Greit po to (ar dėl to?) M. Muravjovas I. Vaišvilai įsakė persikelti į Vilniaus vyskupiją³⁷. Nei iš archyvų, nei iš paties I. Vaišvilos atsiminimų nematyti, ar į šią vyskupiją jis buvo

³¹ Kauno gubernatoriaus 1863 m. rugsėjo 4 d. pranešimas M. Valančiui ir šio rugsėjo 14 d. atsakymas, *KAA*, f. 50, ap. 3, b. 161, l. 3, 4; *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 413–413 v.

³² M. Valančiaus 1864 m. kovo 13 d. raštas Kauno gubernatoriui, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 83, l. 255.

³³ Šiaulių ir Telšių apskričių laikinojo kariuomenės vado gen. mjr. Ivano Plaksino 1864 m. balandžio 3 d. raštas Valančiui ir pastarojo balandžio 8 ir 23 d. atsakymai, *ten pat*, l. 601, 601 v, 604.

³⁴ Šiaulių miesto ir apskrities karinio viršininko 1864 m. spalio 30 d. pranešimas M. Valančiui, *ten pat*, l. 694.

³⁵ Kun. A. Rimavičiaus 1864 m. lapkričio 17 d. pranešimas M. Valančiui, *ten pat*, b. 111, l. 621.

³⁶ M. Valančiaus 1864 m. lapkričio 19 d. raštas Šiaulių miesto ir apskrities kariniam viršininkui, *ten pat*, b. 83, l. 695.

³⁷ M. Valančiaus 1865 m. sausio 14 d. raštas Viekšnių dekanui, *ten pat*, b. 111, l. 686; *LAIS*, t. 5, p. 264.

persikėlęs. I. Vaišvila savo 1891 m. formuliere rašo, kad nuo 1866 iki 1886 m. jis buvo Jōniškio ir Naujōsios Žagārės altaristas. Nei apie suėmimą, nei apie kalinimą 1863–1864 m. neužsimena, nors panašų reikalavimą formuliaras kėlė.

Aptarus I. Vaišvilos sąsajas su ano meto svarbiausiais įvykiais ir jo santykius su savo vyskupu, reikia atskirai sustoti prie jo, kaip įžymiojo istoriko ir švietėjo Simono Daukanto globėjo, vaidmens. Pats I. Vaišvila prisimena, kad su Daukantu jis susipažino apie 1850 m. Varniuose pas vyskupą Valančių³⁸. Jau seniai žinoma, kad nuo 1861 m. Daukantas gyveno Papilėje, globojamas I. Vaišvilos. Pabandykime nustatyti tikslesnę šio apsigyvenimo datą.

S. Daukantas viename savo laiške, kurio publikacijose data nenurodoma, savo bičiuliui Vaŕnių gydytojui Vladimirui Andriejauskiui rašė:

„O aš, vis blogiau jausdamasis, maniau, kad greit mirsiu, nenorėdamas išgąsdinti ponų Vambutų ir jų vaikelių, išvažiavau į atkampią vietą pas Papilės kunigą Vaišvilą, kuriam labai parūpo mano likimas, pernai spalio 14 dieną“³⁹.

Šiai nepilnai datai neprieštaruoja ir tolesnis Daukanto nusiskundimas, kad, jau gyvendamas Papilėje, šv. Andriejaus išvakarėse ant lijundros nuslidinto tako pargriuvo ir skaudžiai susitrenkė. Šv. apaštalo Andriejaus diena – lapkričio 30 d. Jonas Šliūpas, pirmasis Daukanto biografas, rašo:

„Čia begyvendamas pas kun. Vaišvilą Simonas Daukantas skaudžiai susibarė su vyskupu Valančiauskiu, kad šis Daukantą besveikindamas vardinėje dienoje parašė, jog Daukantas esąs vargšas nuskurdęs žmogus; o už tatau vyskupas dar kartą ketinąs apgarsinti jo veikalus rašytus“⁴⁰.

Toliau J. Šliūpas rašo, kaip tarp abiejų kieto būdo vyrų išiplieskė karštas susirašinėjimas, nes S. Daukantas išizeidė dėl šio vyskupo sveikinimo ir dar labiau dėl to, kad Valančius gražino Daukanto laišką. Mat vyskupas mėgo, atrodytų, tiesmukiškai pajuokauti, o Daukantas šitai priėmė be humoro jausmo. J. Šliūpas „Aušroje“ paskelbė šio paskutiniojo Daukanto laiško Valančiui tekstą, bet nepilną, nepažymėjo nė pačios jo datos, nė parašymo vietos⁴¹. Tradiciškai istoriografijoje išgalėjo nuomonė, kad šis laiškas rašytas Papilėje 1862 m.

Šv. Apaštalo Simono, kurio vardu buvo pakrikštytas Daukantas, diena būdavo spalio 28 d.

Ieškant patvirtinimo, kad Daukantas tikrai 1861 m. persikėlė į Papilę, manytume, svarbią argumentaciją teikia žemiau išvardijami faktai.

Svarbu žinoti, jog dar 1861 m. balandžio 3 d. Daukantas iš Kálnėnų rašė mums nežinomam asmeniui laišką, kuriame rūpinosi, kaip baudžiovos panaikinimas atsilieps dvarams ir valstiečiams⁴². Kálnėnų dvaras buvo vos už 4–5 km nuo Telšių ir priklausė dideliam Henri-

³⁸ LAIS, t. 5, p. 263.

³⁹ Daukantas S. *Raštai*, Vilnius, 1976, t. 2, p. 712.

⁴⁰ Kuokštis J. S. [J. Šliūpas] Simanas Daukantas, *Auszra*, 1883, nr. 8–10, p. 249.

⁴¹ *Ten pat*, p. 250–251.

⁴² Parengė Merkys V. Simono Daukanto laiškas apie baudžiovos panaikinimą, *Lituanistica*, 1997, nr. 3, p. 108–109.

ko Zabelos Telšių-Juozapavo dvarui. Kas tuomet buvo Kalnėnų valdytojas – ekonomas ar nuomininkas – nežinome. Kaip paskutinę savo gyvenimo vietą ligi atsikraustymo Daukantas mini Lauryno Vambuto dvarelį.

Sustokime ir prie Daukanto testamentu, rašyto Papilėje 1862 m. sausio 2 d.⁴³ Vadinasi, testamentą rašė tuomet, kai buvo sunkiai išsirgęs po susitrenkimo 1861 m. lapkričio 29 d. Tad ir Daukanto laiško V. Andriejauskiui datavimas 1861 m. yra visiškai patikimas, patikima ir ten nurodyta atvykimo pas Vaišvilą data, kuri pilna būtų tokia – 1861 m. spalio 14 d.

Kun. I. Vaišvila prisimena, kad su Daukantu gerai sugyveno, prieteliais buvo. Su juo visados lietuviškai kalbėjo⁴⁴. Be abejo, S. Daukantas gyveno ne klebonijoje, bet Vaišvilos namuose, ir jie abu susitikdavo kasdien, pasikalbėdavo nuoširdžiai. Kaip pasakoja Vaišvila, „*Daukantas buvo priešingas lenkmečiui 1863 m. ir pranašavo, kad iš to nieko nebus*“. Nežinia, ar nepanašiai buvo nusiteikęs pats Vaišvila, patekęs į sukilimo sūkurį ir dėl jo skaudžiai įkliuvęs. Anot Vaišvilos, „*kai mane į nelaisvę paėmė, tai Simoną ant savo vietos palikau gaspadoriumi*“. Tikriausia, kad Daukantas, kiek leido jo silpstančios jėgos, rūpinosi klebonijos ūkiu, kad visi darbai eitų tvarkingai ir kad niekas šio ūkio, likusio be šeimininko, neišgrobstytų. Šio žodinio Vaišvilos įpareigojimo buvo paisoma ir Vaišvila formaliai visą ūkį ir bažnyčios inventorių naujam administratoriui A. Rimavičiui perdavė tik grįžęs iš kalėjimo vyskupo nurodymu. Beje, A. Rimavičius šio perdavimo be vyskupo žinios nė nesutiko priimti⁴⁵.

I. Vaišvila, kaip minėjome, nežinodamas, kodėl iš tikrųjų jis iš Papilės iškeliamas ir net siunčiamas į Vilniaus vyskupiją, visą gyvenimą kaltę vertė vyskupui, kuris atseit supykęs už Daukanto laikymą⁴⁶. Beje, vyskupą Vaišvilą altaristu siuntė į Joniškį todėl, kad ši parapija buvo viena turtingiausių visoje vyskupijoje. Be to, Valančius I. Vaišvilą norėjo gražinti savarankiškam darbui į Joniškio dekanato Pašvitinio parapijos Žeimelio filiją. Mat Kauno gubernatoriaus valia ir be Valančiaus išankstinio sutikimo 1870 m. Žeimelio filijalistas Albertas Rubšys buvo pasiūstas į Kauno gubernijoje stovėjusią kariuomenę atlikti priešvėlykinius patarnavimus katalikams. Valančius į jo vietą nuolatiniu filijalistu pasiūlė I. Vaišvilą, tačiau gubernatorius jį leido skirti tik laikinai, kol grįš A. Rubšys⁴⁷. Nėra pagrindo manyti, kad vyskupas Valančius toliau aklą pyktį liejo ir Daukantui. Anaip tol ne. Pats I. Vaišvila vėliau prisipažino: „*Po Daukanto smerties vyskupas Volončiauskas pareikalavo nuo manęs „Lietuvos istoriją“, kurią aš jam tuojaus ir nusiunčiau*“. Čia turimas galvoje paskutiniojo Daukanto istorijos veikalo rankraštis „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“, kurį Valančius buvo žadėjęs padėti išleisti. Galimas dalykas, kad Daukantas šito tikėjosi taip pat gyvendamas pas Vaišvilą. Pastarasis prisimena:

„*Aš pats 50 rublių pridėjau, norėdamas, kad „Lietuvos istorija“ būtų perspausdinta [t. y. perrašyta – V. M.]. Tą padaryti buvo apsiėmęs raštininkas Snorskis, bet paskui su pačiu Daukantu aprovokome, kad jo juod-*

⁴³Jablonskis J. *Raštai*, Kaunas, 1932, t. 1, p. 34.

⁴⁴*LAIS*, t. 5, p. 263.

⁴⁵Viekšnių dekanu 1865 m. sausio 4 d. raštas Valančiui ir šio sausio 14 d. atsakymas, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 111, l. 685, 686.

⁴⁶*LAIS*, t. 5, p. 264.

⁴⁷Kauno gubernatoriaus 1870 m. vasario 23, kovo 6 ir 14 d. raštai M. Valančiui ir šio 1870 m. kovo 2 d. atsakymas, *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 115, l. 593, 594, 597, 598.

⁴⁸*LAIS*, t. 5, p. 264.

*rankis [juodraštis – V. M.] bus geresnis už aną su klaidomis perrašytą*⁴⁸.

Po sukilimo, kai pačiam vyskupui Valančiui buvo draudžiama išvažiuoti iš Kauno ir kai Vilniaus spaustuvėse jau buvo uždraustas lotyniškas šriftas, tokią Daukanto knygą legaliai išspausdinti buvo visiškai neįmanoma.

I. Vaišvila iš kalėjimo grįžo apie 1864 m. spalio 30 d. Jis prisimena, kad po to Daukantas dar gyvenęs du mėnesius. Iš tikrųjų jis gyveno tik nepilną mėnesį, nes Daukantas mirė 1864 m. lapkričio 24 d. Išvakarėse pasiūkė I. Vaišvilą ir vieną liudininką ir pareiškė, kad palieka galioti savo 1862 m. sausio 2 d. testamentą ir jo vykdytoju, kaip buvo numatyta, patvirtino savo globėją⁴⁹.

Visi S. Daukanto laidotuvių rūpesčiai teko pačiam I. Vaišvilai, nes artimesnių velioniu žmonių netoliese nebuvo. Palaidojo kapinėse piliakalnyje. I. Vaišvilos užsakymu, matyt, skubotai buvo nukaltas akmeninis paminklėlis, kuriame tilpo tik vardas ir pavardė, gimimo ir mirties datos. Iš jų lieka mįslė, kodėl mirties data pažymėta pagal naująjį, Grigaliaus, kalendorių: „Miruse 1864 M. Sijkie 6 Dienoi“, t. y. gruodžio 6 d., nes visuose Žemaičių vyskupijos raštuose ir kasdieniniame gyvenime buvo vartojamas 1800 m. rusų administracijos įvestas senasis, Julijaus, kalendorius. Tačiau svarbiausias paminklėlio originalus epigrafas: „Cze Guli Kunas Symona Daukanta Rasztininka Warga Pieles“. Nieko nuostabaus, kad Daukantas pavadintas raštininku, nes šis terminas anuomet apėmė visus rašto žmones. Jis tiko ir Daukantui, rašiusiam istorijos veikalus, švietėjiškas knygeles ir vertusiam beletristikos kūrinius. Daug painesnis galvosūkis dėl „vargo pelės“ prasmės. I. Vaišvila prisimena:

*„Prieš pat smertį [Daukantas] manęs prašė, kad, jeigu paminklą pastatysiu, būtų padėti ant jo žodžiai: „Vargo pelė“, nesą jis daug vargo po svieta“*⁵⁰.

Vargstančių ir klajojančių be vietos lietuvių inteligentų tuomet buvo ne vienas. „Vargo pelė“ Daukantas bus pa-

Antkapinė plokštė ant Simono Daukanto kapo, pagaminta kun. I. Vaišvilos užsakymu. Dabar ji yra Simono Daukanto memorialinio muziejaus kiemelyje. 2002 m. V. Girininkienės nuotr.

⁴⁹ Plačiau žr. Merkys V. *Simonas Daukantas*, 2 leid., Vilnius, 1991, p. 184–185.

⁵⁰ LAIS, t. 5, p. 263–264. Vėliau žmonėse plito pasakojimas, kad šį paminklėlį nusikalė pats S. Daukantas, belikę įrašyti tik mirimo datą (Sakas A. Rastas paminklas, *Šiaurietis*, 1925 08 16, nr. 33; Gedaminas A. S. Daukanto paminklas, *Šiaurietis naujienos*, 1925 08 16, nr. 33). Tačiau, kaip matėme, I. Vaišvilos prisiminimai šio pasakojimo nepatvirtina.

sivadinęs kur kas dėl konkretnio vargo arba įdėto darbo, bet nesulaukusio deramo atlygio ir pripažinimo. Šia prasme daug ką pasako porą dešimtmečių vėliau I. Vaišvilos užsakymu nukalta ir ant Daukanto kapo, vietoje ano kuklaus paminklėlio, padėta akmens plokštė su kur kas išsamesniu, bet tos pačios temos, epigrafu:

„Ateivi! minėk sau, jog čion palaidotas Simonas Daukantas, pirmas iš tarp mokytų vyrų rašytojas senovės veikalų Lietuvos, Žemaitijos, kaip ir kitų naudingų knygelių. Jis per savo gyvenimą, it vargo pelė, be paliaubos triusėjo vienutina žemaitiškai rašyti dėl naudos vientaučių. Gimė 1793 m. 28 d. spalnio mėn. Mirė 1864 m. lapkričio 24 d. Ištark: Viešpatie duok jam atilsį amžiną. Palaidojęs ant jo kapo įsteigiau su užrašu užristi tą akmenį. Papilės klebonas Vaišvila“⁵¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad čia Daukanto mirties data jau įrašyta pagal Julijaus kalendorių. Pats Vaišvila, kaip minėjome, yra buvęs ne Papilės parapijos klebonas, bet tik administratorius. Svarbiausia, kad iš šio epigrafo paaiškėja žodžių „vargo pelė“ prasmė – sunkus tautinis darbas be laukiamos kitų tautiečių paramos ir supratimo.

Kaip 1885 m. rašo „Aušra“, ši plokštė ant Daukanto kapo jau gulėjo. Drauge pasakyta, kad ją Vaišvila užsakė Rygoje⁵². Iš tikrųjų ji Daukanto senąjį paminklėlį pakeitė 1884 m.

Nėra abejonės, kad I. Vaišvilą šią paminklinę plokštę pastatyti, jos įrašą aktualizuoti paskatino naujieji lietuvių tautinio sąjūdžio veikėjai. Mat 1882 m. liepos mėnesį studentas Jonas Šliūpas drauge su savo tėvu arkliais iš savo tėviškės nuvažiavo į Žagarę pas I. Vaišvilą, ieškodamas dar nežinomų S. Daukanto biografijos faktų ir rankraštinio palikimo. Iš pradžių Vaišvila buvęs atsargus, nes negalėjo patikėti, jog atsirado lietuvių, kuriems rūpėtų Daukanto gyvenimas.

„Bet kada senis persitikrino iš mano kalbos, – prisimena J. Šliūpas, – kad mes krutame ir kad norime garbę atiduoti užsipelnusiam vyrui, jam akys prašvito, bučiavo mane ir tėvą ir pradėjo pasakoti savo

Akmens plokštė ant Simono Daukanto kapo, pagaminta Rygoje kun.

I. Vaišvilos užsakymu 1884 m.

Antano Raudonio sukurtas paminklas pastatytas 1925 m.

Už paminklo padėta pirmoji S. Daukanto antkapinė plokštė. 1925 m.

S. Vaitkevičiaus nuotr. SDM

⁵¹ Ši plokštė su užrašu ant S. Daukanto kapo tebėra ligi šiol. Rašybą pakeitėme dabartine. Pirmasis paminklėlis yra S. Daukanto memorialinio muziejaus kieme.

⁵² Žagaras A. I. B. [A. Buivydas] Telszei, *Auszra*, 1885, nr. 2/3, p. 67.

atsiminimus apie darbus ir vargus to mūsų didžvyrio. Aš prižadėjau plačiai surašyti, ką girdėjau. Vaišvila iš spintos išėmė didelį pluoštą Daukanto rankraščių, tarp kurių buvo taip pat susirašinėjimas su Valančiumi. [...] Senas kunigas išrodė man lyg liet[uvių] krivaitis, ginantis tėvynę nuo neprietelių“⁵³.

Šį įvykį visiškai pagrįstai galime laikyti senosios lietuvių tautinio atgimimo žadintojų kartos susitikimą su naująja karta, abipusį jų sutarimą. Kaip minėjome, J. Šliūpas, iš dalies remdamasis iš Vaišvilos gautąja medžiaga, 1883 m. „Aušroje“ paskelbė pirmąją Daukanto biografiją.

1885 m. I. Vaišvila buvo paskirtas Luokės parapijos Ūbiškės (Telšių r.) filijalistu, kuriuo liko ligi pat savo gyvenimo pabaigos. Knygnešys ir lietuviškos spaudos bendradarbis Augustinas Baranauskas J. Šliūpo redaguojamam JAV lietuvių laikraščiui „Unija“ pranešė, jog iš Žagārės iškeliamas kun. Vaišvila savo testamentu 200 rb užrašė „Aušrai“ ir 5000 rb skyrė stipendijai neturtingam lietuviui mokytis bei savo namus paliko mokyklai⁵⁴. Jei A. Baranauskas nesupainiojo su Papile, tai Vaišvila Žagārėje taip pat turėjo savo namus. J. Šliūpas, būdamas laisvamanis, pripažino, jog I. Vaišvila priklauso tai kunigų grupei, „kurie tikrai lietuviškai jautė ir samprotavo“⁵⁵.

Apie 1891 m. Ūbiškėje I. Vaišvilą aplankė literatas, aktyvus draudžiamosios lietuviškos spaudos rėmėjas Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Užrašė jo atsiminimus, gavo Daukanto testamento kopiją ir, rodos, tuomet parūpino I. Vaišvilos portretinę nuotrauką, kuri pateikiama šiame mūsų straipsnyje. M. Davainio-Silvestraičio surinktąją medžiagą apie Daukantą literatūrine prasme apdorėjo JAV gyvenęs publicistas kun. Aleksandras Burba ir išleido atskira knyga „Medega S. Daukanto biografijai“ (Shenandoah, Pa, 1898).

1893 m. lietuvių spauda plačiai minėjo Daukanto šimtąsias metines, nepamiršdama nė kun. I. Vaišvilos, kaip jo globėjo, pavardės. Vaišvila iš tikrųjų tapo gyva senojo, Daukanto bei Valančiaus laikų, tautinio atgimimo ir lietuvių tautinio sąjūdžio, t. y. „Aušros“ ir „Varpo“ laikų, jungtimi.

1894 m. vasario 18 d. Ūbiškės filijalistas Ignotas Vaišvila mirė⁵⁶. Jis buvo palaidotas Ūbiškės kapinėse, garbingoje vietoje, prie pat koplyčios tarp kitų dviejų kunigų. I. Vaišvilos kapą Ūbiškėje 2002 m. liepos 25 d. aplankė istorikė Vida

Kunigas Ignotas Vaišvila. XIX a. pab. nuotrauka

⁵³ Šliūpas J. *Rinktiniai raštai*, p. 234–235. Šie J. Šliūpo atsiminimai rašyti 1902 m.

⁵⁴ *Ten pat*, p. 329.

⁵⁵ *Ten pat*, p. 528 (J. Šliūpo 1932 m. gegužės 26 d. laiškas Albinui Rimkai).

⁵⁶ *Directorium... MDCCCXCIV*, Vilnae, 1894, p. 290.

Girininkienė ir išskaitė šį antkapinio paminklo įrašą. Jis yra toks: *Ateini minek jog / czona palaidotas yra / Ignas Woiszvilo / kursai buvo reditoju / tos bažnyczos 10 metu isztarnauti / isztark jam amižiną atilsį.* Kitoje paminklo pusėje išliko ryškesnės jo gyvenimo datos: *G. 1811 m. liepa 30 / M. 1894 m. vasario 18.*

Vietos inteligentų rūpesčiu I. Vaišvilos kapas pažymėtas nauja antkapine lentele su įrašu: *Kun. Ignas Vaišvila 1809–1894.* Gaila, kad šio kilnaus darbo vykdytojai atidžiau nepasižiūrėjo, kokia I. Vaišvilos gimimo data pažymėta čia pat stovinčiame senajame paminkle.

*Kunigo Ignoto
Vaišvilos kapas
Ubiškės (Telšių r.)
kapinėse. 2002 m.
V. Girininkienės
nuotr.*

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2002 06 19, spaudai parengtas 2004 08 05. Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Papilė“ I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2004, p. 961–974 (vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė).

Straipsnis interneto svetainėje www.llt.lt skelbiamas nuo 2007 08 28.